

ВАСИЛИЙ
КАНДИНСКИ

ЗА ДУХОВНОТО В ИЗКУСТВОТО

Превод от немски
Никола Георгиев

Библиотека

Тезаурус

№ 1	Уилям Шекспир	<i>Великите трагедии</i>
№ 2	Мирча Елиаде	<i>Трактат по история на религиите</i>
№ 3		<i>Книга на мъртвите</i>
№ 4	Мирча Елиаде	<i>Шаманизмът и архаичните техники на екстаза</i>
№ 5	Мирча Елиаде	<i>Йога. Безсмъртие и свобода</i>
№ 6	Леонардо	<i>Трактат за живописиста</i>
№ 7	Марина Цветаева	<i>Живот в огъня</i>
№ 8		<i>Попол Вух.</i> <i>Древните истории на Киче</i>
№ 9	Платон	<i>Държавата</i>
№ 10	Николо Макиавели	<i>Владетелят</i>
№ 11	Освалд Шпенглер	<i>Залезът на Запада, т. 1 и 2</i>
№ 12	Джеймс Фрейзър	<i>Златната клонка, част 1 и 2</i>
№ 13	Цао Сюецин	<i>Сън в алени покои, т. 1</i>
№ 14	Франсоа Волтер	<i>Векът на Луи XIV, т. 1 и 2</i>
№ 15	К. Станиславски	<i>Работата на актьора, т. 1</i>
№ 16	Барух Спиноза	<i>Етика</i>
№ 17	А. С. Брадли	<i>Шекспировската трагедия</i>
№ 18	Готфрид Лайбниц	<i>Монадология</i>
№ 19	Мишел дьо Монтен	<i>Пътенис</i>
№ 20	Валафрид Страбон	<i>За градинарството</i>
№ 21	Франсоа Волтер	<i>Философски новели</i>
№ 22		<i>Пътят към мъдростта</i>
№ 23	Василий Кандински	<i>За духовното в изкуството</i>

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	7
Предговор към първото издание	19
Предговор към второто издание.....	20

А. Обща част

I. Увод.....	23
II. Движението	31
III. Поврат към духовното	39
IV. Пирамидата	57

Б. Живопис

V. Въздействието на цвета	63
VI. Езикът на формите и цветовете.....	71
VII. Теория	117
VIII. Творбата и художникът	133
Заключение	141

Новата хармония, новият закон, новата красота (Боряна Кацарска).....	145
---	-----

Въведение

Тази книга излезе през 1952 г., авторизирана от г-жа Нина Кандинска, в четвърто немско издание, четирийсет години след първото ѝ отпечатване. Петото издание излезе без промени четири години по-късно. Междувременно към теоретичните трудове на Кандински се прибавиха още две книги: „Точка и линия в равнината“, 1955, издателство „Бентели“, Берн-Бюмплиц (първо издание като том №9 от поредицата на Баухаус, издателство „Ланген“, Мюнхен, 1925) и „Есета за изкуството и художниците“, сборник от отделни статии и студии на Кандински, писани между 1910 и 1943 г., който аз издадох през 1955 г. в издателство „Герд Хатие“, Щутгарт. Настоящото VI издание излиза през 1959 г., допълнено с осемте репродукции, които Кандински бе добавил към второто издание на книгата.

През 1910 г. четирийсет и четири годишният тогава Кандински завършва ръкописа на „За духовното в изкуството“. Както сам описва в своите „Ретроспекции“ (изд. „Щурм“, Берлин, 1913), трудът е възникнал така:

От това време датира навикът ми да си записвам отделни мисли. Така незабелязано за мен възникна „За духовното в изкуството“. Бележките се трупаха в продължение на най-малко десет години. Една от първите ми бележки за

красотата на цветовете в картината е следната: „Багрено то великолепие на картината трябва властно да привлича зрителя и в същото време да скрива дълбоко заложеното в нея съдържание.“ Имах предвид живописното съдържание, но не още в чистата му форма (както го разбирам сега), а чувството или чувствата на художника, които той изразява чрез живописиста. Тогава още живеех с илюзията, че зрителят се изправя с открита душа пред картината и иска да чуе от нея един родствен нему език. Такива зрители наистина съществуват (това не е илюзия), но се срещат толкова рядко, колкото златните зрънца в пясъка. Има дори такива зрители, които, без лично да се родят с езика на творбата, ѝ се отдават и могат да черпят от нея. Срещал съм такива в живота.

За смисъла на книгата и за пътя към нейното осъществяване Кандински пише:

Моята книга „За духовното, в изкуството“, както и „Синият конник“, имаха преди всичко за цел да пробудят тази безусловно необходима в бъдещето, откриваща възможност за безкрайни преживявания способност да се възприема духовното в материалните и абстрактните неща. Стремежът да се извика на живот тази ощастливяваща способност у хората, които още не я притежаваха, беше главната цел на двете публикации. Двете книги бяха и биват често разбирани погрешно. Приемат ги като „програма“ и дамгосват техните автори като теоретизиращи, залутали се в мозъчна работа, „катастрофирали“ художници. А нищо не ми беше по-чуждо от желанието да апелирам към разума, към мозъка. Такава задача и днес още би била преждевременна, но тя ще се изправи като следваща важна и неизбежна цел пред художниците в по-нататъшното развитие на изкуството. За укрепналия и пуснал здрави корени дух тогава няма и не ще може да има нищо опасно, следователно и вдъхващата такъв страх мозъчна работа в изкуство-

то – нито дори нейният превес над интуитивната част в творчеството, и тогава може би ще се откажем завинаги от понятието за „вдъхновението“. Ние познаваме само закона на днешния ден, на няколкото хилядолетия, от които постепенно – и с отчетливи отклонения – е израснало битието на творчеството. Ние познаваме само качествата на нашия „талант“ с неизбежните му елементи на несъзнаваното и с *определената* обагреност на това несъзнавано. Но очертаващото се далеч пред нас в мъглите на безкрайността произведение може би ще бъде създавано и по пътя на изчислението, като точното изчисление ще се разкрива само на „таланта“, както например е в астрономията. И дори творбата да се създава *само* по този път, то и тогава характерът на несъзнаваното ще има обагреност, различна от тази на познатите ни епохи. Моето „Духовно“ лежа готово написано няколко години в чекмеджето ми. Не се осъществиха възможностите за реализиране на „Синият конник“. Франц Марк проправи практическия път за първата книга. Той подкрепи и втората с изтънченото си, проникновено и талантливо духовно сътрудничество и помощ.

През декември 1911 г. книгата излиза в издателство „Пипер и Ко.“, Мюнхен, но датирана 1912 г. Посветена е на лелята и първа възпитателка на Кандински: Елисавета Тихеева. През 1912 г. тя претърпява още две издания и скоро изчезва в библиотеките, без да бъде преиздадена отново на немски. Впоследствие тази книга биваше често цитирана, често назоваваха само заглавието ѝ като програма. Тя се превърна в мит, чиято предистория беше известна само на малцина. Четвъртото издание сложи край на това положение и възстанови заслужените права на оригиналния текст. Интересът към този труд през последните години растеше непрестанно. Появиха се редица преводи:

- 1914 „The Art of Spiritual Harmony“, в превод на Д. Х. Садлър, изд. „Constable & Co. Ltd.“, Лондон и Бостън.
- 1940 „Delia Spiritualità nell'Arte, particolarmente nella Pittura“, в превод на Колона ди Чезаро, Edizione di Religio, Рим.
- 1946 „On the Spiritual in Art“, в превод на Хила Рибей, при Museum of Non-Objective Painting (The S.R.Guggenheim Foundation), Ню Йорк.
- 1947 „Concerning the Spiritual in Art, and Painting in Particular“, в превод на Харисън и Дестертаг, изд. Wittenborn, Schultz Inc., Ню Йорк.
- 1949 „Du Spirituel dans l'Art“, в превод на г-н и г-жа дьо Ман (като луксозно издание в 300 екземпляра), изд. René Drouin, Париж.
- 1951 „Du Spirituel dans l'Art“, с резюме от Шарл Етиен, Editions de Beaune, Париж.
- 1957 „За духовното в изкуството“, издателство „Bijutsu Shuppansha“, Токио (японско издание).
- 1962 „Het Abstracte in de Kunst“, превод и увод от Шарл Вентинк, изд. „Het Spectrum“, Утрехт /Антверпен.

Големият интерес към тази основополагаща книга, написана от един от художниците пионери на Новото изкуство, може безспорно да се обясни с факта, че това изкуство се разви мощно не само в качествено, но преди всичко в количествено отношение. Интересът към неговите основни принципи следователно се корени не само в изобщо нарастващия интерес, който днес се проявява към творчеството на майстора Кандински, но и в това, че хората искат да се ориентират от самия извор – първият му теоретичен труд – относно явленията и мисловните ходове, които доведоха до такава преломна промяна. Във връзка с всичко това може би трябва да напомним, че книгата на Кандински не е конструирана в празно

пространство. А и той не стига до прозренията си встрани от проблематиката на своето време. В своите „Ретроспекции“ той описва едно от решаващите си художествени възприятия:

По същото време преживях две събития, които наложиха своя отпечатък върху целия ми живот и ме разтърсиха тогава до дъното на съществуването ми. Това беше френската изложба в Москва – на първо място „Купа сено“ от Клод Моне – и едно Вагнерово представление в Дворцовия театър – „Лоенгрин“. Преди това познавах само реалистичното изкуство, всъщност само руснаците, застоявах се често и дълго пред ръката на Франц Лист в портрета от Репин и тем подобни. И после изведнъж видях една картина. Че това беше купа сено, научих от каталога. Неспособността да я позная ми беше тягостна. Намирах също така, че живописецът няма право да рисува така неясно. Смътно усещах, че в тази картина липсва сюжетът. И установих с изумление и объркване, че картината не само завладява, но се запечатва незаличимо в паметта и винаги изплува съвсем неочаквано с най-малките си подробности пред очите. Всичко това ми беше неясно и не можех да направя простите изводи от преживяването си. Но онова, което ми беше свършено ясно – това бе неподозираната, по-рано скрита за мен сила на палитрата, която надхвърляше всичките ми мечти. Живописиста придоби някаква приказна сила и великолепие. Несъзнателно обаче се дискредитира и сюжетът като неизбежен елемент на картината. Общо взето, имах впечатлението, че една мъничка частица от моята приказка – Москва – все пак вече съществуваше върху платното.

Вероятно приблизително по същото време, когато Кандински открива Моне, Хенри ван дер Велде е казал:

Днес всеки живописец трябва да знае, че всяка цветна мазка влияе върху другата според определените закони на контраста и на взаимното допълване, трябва да знае, че не може да борави с цветовете свободно и произволно. Убеден съм, че

сега вече скоро ще се сдобием с една научна теория за линиите и формите.

По-нататък:

Линията е сила, която действа подобно на всички елементарни сили; няколко взаимосвързани, но противостоящи си сили имат същото действие както няколко противодействащи си елементарни сили.

И по-късно:

Този, който се е проникнал от тези закони и от взаимното влияние на линиите, не може вече да се чувства с развързани ръце. Тегли ли една крива, то онази, която той ѝ противопоставя, не може вече да се освободи от представата, заключена във всяка част на първата; втората пък въздейства от своя страна върху първата, която сега се променя и се пре моделира по отношение на третата и на всички други, които ще последват. (Хенри ван дер Велде: „Художествено-занаятчийски светски проповеди“, излязла през 1902 г. в Лайпциг при „Херман Земан наследници“.)

Още тук, както и в труда на Вилхелм Ворингер „Абстракция и вчувстване“ [написан като дисертация през 1906 г. и издаден за пръв път през 1908 г. от издателство „Пипер“, Мюнхен; бълг. издание: „Наука и изкуство“, София, 1993 – б.пр.], съзираме тенденцията към едно автономно изобразително изграждане. Ворингер пише:

Баналните теории за подражанието, от които нашата естетика никога не се е освобождавала благодарение на робската зависимост на цялата ни култура от Аристотеловите понятия, са ни затворили очите за същинските психически стойности, които са отправна точка и цел на всяка художествена продукция. В най-добрия случай говорим за някаква метафизика на красивото, като оставяме настрана всичко некрасиво, т.е. не класическо. Но редом с тази мета-

физика на красивото има една по-висша метафизика, която обхваща изкуството в цялата му съвкупност и която, надхвърляща всяко материалистическо тълкуване, се документираща във всичко създадено от човека, било то дърворезба на маорите или който и да е асирийски релеф. Тази метафизическа концепция се съдържа в прозрението, че всяка художествена продукция не е нищо друго освен непрекъснатото регистриране на големия процес на борба и диалог, в който човекът е изправен срещу външния свят още от началото на сътворението и ще бъде изправен во веки веков. В този смисъл изкуството е само друга форма на проявление на онези психически сили, които, коренящи се в същия процес, обуславят феномена на религията и наменящите се възгледи за света.

Както „Светските проповеди“ на Ван дер Велде, така и „Абстракция и вчувстване“ на Вилхелм Ворингер развърлуваха духовете на своето време и подготвиха почвата, в която бе посято „За духовното в изкуството“ на Кандински. Настъпила бе нова епоха, епоха с нови проблеми; имаше вече предусещане за атомната ера, както забелязва и Кандински в своите „Ретроспекции“:

Едно научно събитие разчисти едно от най-важните препятствия по този път. Това беше по-нататъшното деление на атома. Разпадането на атома се отъждествяваше в моята душа с разпадането на цялата вселена. Изведнъж рухнаха и най-дебелите стени. Всичко стана несигурно, всичко се разклати и размекна. Не бих се учудил, ако някой камък се разтопеше пред очите ми във въздуха и станеше невидим. Науката ми се струваше унищожена: нейната най-важна основа се оказа само илюзия, грешка на учените, които не строяха в лъчезарна светлина със спокойна ръка своята божествена сграда камък по камък, а търсеха опипом в мрака случайни истини и сляпо вземаха един предмет за друг.

Това още скептично отношение към новите теории във физиката, която още преди края на века Оствалд и Планк бяха обогатили с нови прозрения и която особено със „Специалната теория за относителността“ на Алберт Айнщайн (1905) достигна нова връхна точка, показва само, че по онова време атомната физика още не е заемала решаващо място в мисловния свят на творещите художници. Въпреки това е било неизбежно у Кандински да се развият подобни мисловни ходове, успоредно с физиката, като при това е от особено значение, че художествените резултати изпреварваха научнофизическите дотолкова, доколкото те по-непосредствено, по-пряко се превръщаха от теория в действителност и така даваха нагледен материал за дискусия.

Именно в този контекст, в рамките на онова време, трябва да се разглежда разтърсващото въздействие на книгата на Кандински. Тя съпровождаше неговите картини и стимулираше дискусии около тях. Невинаги в тяхна полза, защото немалко критици не можаха да възприемат начина на изразяване на Кандински – както на художника, така и на теоретика. И днес читателят трябва да има предвид, че Кандински като руснак се изразява на богатия метафоричен език на Изтока и преодолява не един подводен риф на изказа с помощта на асоциации. Има прочее достатъчно възможности за злонамерени – та дори добронамерени – погрешни тълкувания. Междувременно ние свикнахме с един по-свободен в този смисъл език. Също и понятията, които Кандински е използвал тук, се промениха и изясниха през изминалите четирийсет години. В „Ретроспекции“ Кандински вече пише за методите при изграждането на изобразителната творба:

Другият начин е *композиционният*, при който произведението израства предимно или изключително „из самия художник“, както е случаят с музиката от столетия насам. В това отношение живописата е настигнала музиката и двете

придобиват една постоянно нарастваща тенденция да създават „абсолютни“ произведения, ще рече съвършено „обективни“ произведения, които, подобно на творенията на природата, израстват строго закономерно като самостоятелни *същности* „от самите себе си“. Тези творби стоят по-близо до живеещото *in abstracto* изкуство и може би те единствени са предопределени да *въплътят* в едно необозримо време това съществуващо *in abstracto* изкуство.

Така или иначе, „абстрактно“ стана „абсолютно“, а накрая Кандински възприе и въведеното от Тео ван Дусбург (1930) понятие „конкретно“, пишейки през 1938 г. в първия брой на списанието „XXe Siècle“ под заглавието „L'Art Concret“ („Конкретното изкуство“) следното:

Забелязали ли сте, че макар да се говори доста дълго тук за живописца и нейните изразни средства, аз не съм казал нито дума за „обекта“? Обяснението е съвсем просто: аз говоря за *съществените* живописни средства, ще рече, за тези, *без които не може*.

Не ще бъде никога възможно да се създаде картина без „цвят“ и без „рисунка“, но живопис без „обекти“ съществува през нашия век повече от трийсет години.

Следователно обектът може да бъде използван в живописца или не.

Когато си мисля за всички спорове около това „не“, за споровете, които започнаха преди трийсет години и които днес все още не са приключили, аз виждам могъщата сила на така наречената „абстрактна“ или „безпредметна“ живопис, която предпочитам да наричам *конкретна*.

Това изкуство представлява „проблем“, който твърде често искаха да погребат, който обявяваха за окончателно решен (в отрицателния смисъл, разбира се), но който не може да бъде погребан. Той е твърде жив.

В импресионизма, в експресионизма и кубизма вече не съществуват проблеми. Всички тези „изми“ са разпреде-

лени в различни чекмеджета на историята на изкуството. Чекмеджетата са номерирани и носят етикети, обозначаващи съдържанието им. Така споровете бяха приключени. Те са минало.

Но на споровете около конкретното изкуство не се вижда края. И толкова по-добре! Конкретното изкуство е в разгара на развитието си, преди всичко в свободните страни, и броят на младите художници, които участват в това движение, расте във всички тези страни.

Това е бъдещето!

„За духовното в изкуството“ имаше голямо въздействие. Неговото влияние е неоспоримо. Макар в тази книга Кандински да е набелязал доста неща, които самият той не можа да осъществи, други подеха неговите идеи и ги доразвиха по свой начин. Не е изключено окончателното откъсване от природния първообраз, постигнато още през 1911 г. от Франтишек Купка, през 1913 г. – от Казимир Малевич и Пит Мондриан, да води началото си от книгата на Кандински, защото нейното съдържание тогава е било широко дискутирано. Но дори тези трима пионери на Новото изкуство да не са познавали книгата, то не по-малко интересно е да си представим, че почти по същото време на различни места – в Мюнхен, Париж и Москва – са се реализирали подобни идеи, каквито Кандински бе подготвил в своя труд и осъществил в своята живопис.

Кандински посвещава дълги години на възпитанието на млади хора и популяризира своите теории. Между 1917 и 1922 г. той работи на ръководна длъжност в Москва. През 1922 г. Валтер Гропиус го поканва в „аухаус“ във Ваймар. Там вече работят Лионел Файнингер, Йоханес Итен, Паул Кле, Герхард Маркс, Георг Мухе и Оскар Шлемер; след една година ще го последва Ласло Мохой-Надж. Преподавателската работа в Баухаус от своя страна му създава условия за теоретични за-

нимания и между 1922 и 1923 г. Кандински завършва втората си теоретична книга „Точка и линия в равнината“, която е издадена в поредицата на Баухаус през 1925 г. при издателство „Алберт Ланген“ в Мюнхен. В предговора Кандински пише:

Може би не е безинтересно да се отбележи, че развитите в тази малка книга мисли са органично продължение на моята книга „За духовното в изкуството“.

Ние, днешните хора, гледаме на настоящата книга с уважение към пионерския подвиг и с критично отношение към изложените в нея разсъждения, чието въздействие върху изкуството е засвидетелствано по внушителен начин в собственото творчество на Кандински. Върху това творчество аз съм издал две публикации: „Кандински“, 10 акварела и гвашове, с подбор и въведение („Холбайн Ферлаг“, Базел, 1949 г.), и „Василий Кандински“, монографично изследване на неговото творчество и дейност, в съавторство с Жан Арп, Шарл Етиен, Карола Гидион-Велкер, Вил Громан, Лудвиг Гроте, Нина Кандинска и Алберто Манели (изд. „Мехт“, Париж, 1951 г.); двете издания могат да служат същевременно като изобразително допълнение към настоящата книга. Проектираният сборник на другите негови, писани в течение на годините съчинения, които прибавяха все нови аспекти към първоначалните му трудове, ще представи собственото му по-нататъшно развитие като теоретик.

По този начин съчиненията на Кандински се включват в поредицата на онези велики трактати, които са ни оставили художници за развитието на изкуството и всеки от които предвестява нов етап в историята на изкуството. Затова те не са нито начало, нито край, а жалони на развитието.

Цюрих, октомври 1952, март 1956, август 1959 г.

Макс Бил

КЪМ ОСМОТО ИЗДАНИЕ

През 1966 г. се навършват сто години от рождението на Василий Кандински. Нека неговото автентично и упражнило широко влияние съчинение допринася и занапред за разбирането на неговото изкуство и на изкуството преди и след него.

Цюрих, 2 юли 1965 г.

Макс Бил